

Az idetartozó fajok déli jelleműek, elterjedésük centruma Európa délibb vidéke. Az Allgau déli Bajorországban, Salzburgban a Pinzgau, hazánkban PAX¹⁾ szerint a kassa-eperjesi vonal jelöli elterjedésük északi határát.

sen, und auf welche REICHENBACH eben den Sammelnamen «*Toxi-coidea*» gegründet hat.

Die hierhergehörenden Arten sind von südlichem Charakter, das Centrum ihrer Verbreitung haben sie in den südlicheren Geländen Europa's. Die Nordgrenze ihrer Verbreitung wird durch den Allgäu in Südbayern, den Pinzgau in Salzburg und bei uns zu Lande (nach PAX¹⁾) durch die Kassa-Eperjeser Bruchlinie bezeichnet.

1. 2. *Aconitum Degeni* és az *A. bosniacum* erdélyi rokona.

1. 2. *Aconitum Degeni* und eine dem *A. bosniacum* nächst verwandte Art in Siebenbürgen.

Aconitum Degeni n. sp. e grege *Toxi-coidearum* sectionis CAMMARI DC. syst. I. p. 374. (Syn.: *A. molle* Schur Enum. pl. Transs. 1866, p. 32):

CAULIS $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ pedalis gracilis strictus vel debilis, (tempore florendi) excepta parte suprema glaber. *Folia* supremis exceptis glabra circuitu rotundata profunde pedato 5—7 partita partitionibus e basi cuneato-angustata rhombeo-dilatatis *profunde, ultra medium incis* serratisque, laciniis in latere exteriori serraturis 1—3 praeditis, infima in latere interiore dente uno alterova aucta, *serraturis elongatis lanceolatis acuminatis latitudine pluries longioribus. Inflorescentia*: racemus simplex *brevi pauciflorus*, floribus 4—12, vel racemulis lateralibus serioribus 2—5 floris erecto-patentibus fulcrata. Inflorescentiae axes, folia, bracteae et florum sepala violacea copiose patentim pilosa pilis glandulosis intermixtis. *Folia fulcrantia* celeriter ad bracteas diminuta, *anguste partita*, suprema lineari-lanceolata pedunculis breviora vel rarius iis etiam aequilonga. Bracteolae parvae lineares. *Pedunculi* suberecti-erecto patentes ab axi inflorescentiae haud multum divergentes (racemo inde compacto), longitudine florem subaequantes, subaequales. *Cass*is fornicato ampliata rotundata, recta, clausa, supra apicem acuminatum vix prominentem, levissime sinuata vel recta, linea basali leviter sinuata, 17—23 mm. alta, 14—20 mm. lata. *Sepala* lateralia obovato orbicularia, in latere superiore basim versus sinuata; inferiora oblonga subacuta. *Filamenta* glabra, in eodem flore lanceolata edentula vel uni- bi-dentata *Nectar*ia longe stipitata initio supina serius semicirculo incurvata ita, ut calcar capitatum e casside exsertum apparet. *Germina* 3 glabra vel in suturis pilosula.

¹⁾ Grundz. 168.

A. Degeni in honorem illustrissimi dris ÁRPÁD DE DEGEN nominatum*) sequentibus Hungariae Orientalis locis provenit**):

Com. Besztercze-Naszód: in lapidosis, umbrosis ad cacumen montis calcarei *Craciunel* prope Rodnam (Á. DE DEGEN, H. D.); in lapidosis graminosis montis calc. *Galarin* (DEGEN, H. D.); secus rivulos montanos ad *Rodna-Borberek* (DEGEN, H. D. f. umbrosa). — *Comit. Csik*: in montibus calcareis *Ócsém* (SCHUR l. c.) et *Nagy-Hagymás* (J. WOLFF, H. W.; flores maiores). — *Comit. Mármaros*: (Oberhalb der Luhyer Klause Hoverla im Fichtenwalde (VÁGNER 1873. H. M. N.). — *Comit. Torda-Aranyos*: in valle *Csepilor* sub alpe Nagy-Bihar (SIMONKAI, H. S.). — *Comit. Kolozs*: ad margines silvarum prope *Rogozsely* sub tractu *Vlegyászae* (BORBÁS, H. BORB.).

Az első benyomás szerint az *A. Degeni* sisakja középhelyet foglal el az *A. cernuum* RCHB. (non WULF.) és *A. toxicum* RCHB. sisakja között. Az *A. toxicum* sisakja ugyanis magasra boltozott, zárt, a csőre alig van jelezve, az *A. cernuum*é alacsony, nyitott, hosszú csőrű, az *A. Degeni* sisakja pedig alacsony, zárt és a csőre csak gyengén van jelezve. De nem szólva itt arról, hogy az *A. toxicum*-nak egész termete és minden bélége más, magában a virágban is sokkal mélyebbre ható különbség van közöttük. Az *A. toxicum* nektáriuma egészen más alakú, amiről majd

Dem ersten Eindrucke nach nimmt der Helm des *A. Degeni* eine Mittelstellung zwischen jenem des *A. cernuum* RCHB. (non WULF.) und des *A. toxicum* RCHB. ein. Der Helm von *A. toxicum* ist nämlich hochgewölbt, geschlossen, der Schnabel kaum angedeutet, jener des *A. cernuum* RB. aber niedrig, offen, langgeschnäbelt, jener des *A. Degeni* aber niedrig, geschlossen mit schwach angedeutetem Schnabel. Aber abgesehen davon, dass der ganze Wuchs und alle anderen Merkmale des *A. toxicum* abweichen, finden sich in den Blüten tiefgreifende Unterschiede. Das Nectarium

*) Ki kell fejeznem e helyen is hálás köszönetemet azért a sok sziveségért, melylyel Dr. DEGEN ÁRPÁD munkáimat támogatta, sőt egyáltalában lehetővé tette. Dr. DEGEN ÁRPÁD évek óta reudszeresen gyűjti a hazai *Aconitumokat* és az ő gazdag gyűjtése nélkül, melyet páratlan szíveséggel engedett át feldolgozásra, a hazai toxicoideákról megközelítő képet sem nyújthatnánk. Köszönetem és tiszteletem jeléül szolgáljon e faj elnevezése.

An dieser Stelle muss ich Herrn Dr. A. DEGEN für die grosse Gefälligkeit, mit welcher er mich bei dieser Arbeit unterstützt, ja diese überhaupt ermöglicht hat, meinen aufrichtigen Dank aussprechen. Herr Dr. v. DEGEN sammelt die ungar. *Aconita* seit Jahren systematisch; ohne seiner reichen Sammlung, welche er mir in liberalster Weise behufs Bearbeitung zur Verfügung gestellt hat, könnte ich bei weitem kein so übersichtliches Bild der einheimischen *Toxicoiden* entwerfen. Als Zeichen meines Dankes u. meiner Hochachtung benenne ich diese Art nach seinem Namen.

**) *A rövidítések (abbreviationes)*: H. D. = Herb. dris Á. de DEGEN; HSK = herb. instituti botan. system. universitatis Kolosvarini; HUK = herb. inst. botan. universalis universitatis Kolosv.; Hbm. = BAUMGARTENIUM, ibid.; HS = herb. dris L. SIMONKAI; HW = herb. dris J. WOLFF Tordae; HMN = herb. Musei Nationalis Budapestini.

a *Toxicum* részletes tárgyalásánál lesz szó, a sisakja állandóan előregörbült, az *A. Degeni*-é egyenes. Az *A. Degeni* nektáriuma a *cernuum*-éhoz hasonlít, csak a nyele rendszerint hosszabb.

A. cernuum RCHB., cui *A. Degeni* propius, quam aliis accedit, cassidem habet hiantem, longe igitur unguiculatam, supra apicem longe rostratam valde sinuatam, inflorescentiam crebre ramosam laxam, fere corymboso diffusam, pedicellos magis patentes, quorum inferiores elongati, folia non adeo crebre et profunde laciniata dentesque foliorum non adeo elongatos.

Sisakja alakján kívül nagyon jellemzi az *A. Degeni*-t feltűnő termete. A karesű, csaknem gyenge szár, finoman hasogattott levelek hosszú keskeny fogakkal, kevésvirágú fürtje, melynek virágszála csak kevésbé állanak el a tengelytől, oly karakterisztikumát adják, mely a rokon fajoktól nagyon elválasztja. Ezeket éppen a szétterjedő nagy virágzat, mely az *A. paniculatum* gyűjtő-névben nyer kifejezést, jellemzi. Az *A. Degeni* Rodna hegyeinek árnyékos nedves mészszikláiról akárcsak valami *Campanula* csüng alá, lelógzó karesű szárai aztán a virágzat alatt szép ívben felemelkednek.

Individuális elváltozások az *A. Degeni* sisakján csak annyiban mutatkoznak, hogy a rövid csőr, mely rendszerint és főleg kezdetben lelógó, jobban előre irányul, egyes példákön pedig felkunkorodott, a sisak hom-

des *A. toxicum* hat eine ganz andere Form, wovon übrigens gelegentlich der ausführlicheren Behandlung des *A. toxicum* die Rede sein wird; sein Helm ist constant nach vorne übergestürzt, jener des *A. Degeni* aber gerade, sein Nectarium ähnelt jenem des *A. cernuum*, doch ist sein Stiel gewöhnlich länger.

Ausser der Form des Helmes ist *A. Degeni* noch durch seinen auffallenden Wuchs verschieden. Der schlanke, beinahe zarte Stengel, die fein getheilten, mit langen, schmalen Zähnen versehenen Blätter, die armblütige Traube geben zusammen eine Charakteristik, welche es von den verwandten Arten weit unterscheidet. Diese sind eben durch eine gespreizte grosse Inflorescenz gekennzeichnet, welche in dem Sammelnamen *A. paniculatum* Ausdruck findet. — *A. Degeni* hängt von den schattigen, feuchten Kalkfelsen der Rodnaer Karpathen wie eine *Campanula* herab, der hängende, schlanke Stengel biegt sich alsdann unterhalb der Inflorescenz aufwärts.

Individuelle Abweichungen zeigen sich am Helme des *A. Degeni* nur insoferne, als der kurze Schnabel, welcher gewöhnlich und zwar meistens zum Beginne der Anthese herabhängt, mehr nach vorne gerich-

loka pedig majd egyenes, majd jobban kidudorodó. Feltűnő azonban dr. DEGEN ÁRPÁD gyűjtésében egy példa a napelloidáknál előforduló csónakszerű sisakkal:

f. craciunelense: cassis humiliter convexa cymbaeformis, amplitudine duplo humilior — ca. 10 mm. alta, linea basalis 20 mm. longa — erecto patens, aperta.

Comit. Besztercze-Naszód: ad cacumen montis *Craciunel* (DEGEN, H. D.).

Ehhez hasonló méretű sisakja a Toxicoidéak között esupán a kaukázusi *A. pubiceps* RUPR.-nek van, de azért ennek sisakja mégis másforma. Érdekes azonban, amit RUPRECHT Fl. Cauc. I. 42. e faj természetéről ír:

tet angetroffen wird, bei einzelnen Individuen aber auch aufwärtsgebogen ist, der Stirnteil des Helmes aber bald gerade, bald aber mehr ausgewölbt ist. In der Sammlung des H. v. DEGEN ist ein Exemplar auffallend, welches einen kahnförmigen Helm aufweist, wie er bei den Napelloiden anzutreffen ist:

Einen Helm mit solchen Dimensionen hat unter den Toxicoiden nur das kaukasische *A. pubiceps* RUPR., doch hat der Helm dieser Art eine andere Form. Interessant ist aber das, was RUPRECHT (Fl. Cauc. I. 42.) über den Wuchs dieser Art mitteilt:

«Caulis humilis tener pauciflorus racemosus, nec ramosus aut pyramidato vel fastigiato paniculatus, ut in *A. paniculato* LAM.*). cui ex pubescentia proxime accedit; differt insuper nostrum pedicellis floriferis erectis, axi parallelis fere adpressis... *A. paniculatum* ex albis europaeis utique a ceteris *Cammaris* galea minus alta recedit, sic *A. pubiceps* fere formam analogam magis nasutam et simpliciorum racemosam paucifloram diceret.»

Mivel pedig az *A. Degeni* mi is majdnem ugyane bélyegekkel különböztettük, ilyen habitusú toxicoida pedig az európai fajok között nincsen, nyilvánvalóvá lesz az *A. pubiceps*-től való minden különbözése mellett is az *A. Degeni* keleti természete.

Az *A. Degeni* vizsgálata ma-

Da ich nun *A. Degeni* fast mit denselben Unterscheidungsmerkmalen beschreibe, unter den europäischen *Toxicoiden* aber eine andere Art mit solchem Habitus nicht vorkommt, ergibt sich trotz den übrigen dem *A. pubiceps* gegenüber bestehenden Unterschieden sein orientalischer Ursprung.

Das Studium des *A. Degeni*

*) E néven itt és a következőkben az *A. cernuum* RCHB. értendő. — Hierunter ist hier und in den Folgenden *A. cernuum* Rb. zu verstehen.

gával hozta a rokonfajok tüzetesebb tanulmányozását, mielőtt azonban a hazai *Toxicoidák* már ismert tagjainak kritikájára és a nomenklaturai kérdésekre rátérnék, még egy új fajról kell beszámolnom, mely rendkívül közel állván az *A. bosniacum*-hoz, ismét szaporítja a Biharhegység balkáni vonatkozásait:

A. diabolicum n. sp. — *Caulis* elatus copiose patentim pilosus, pilis simplicibus et pro parte glandulosus; pars inferior caulis tempore florendi iam calvescit. *Folia* pedato 5 partita, foliolium medium e basi cuneata rhombeum longe acuminatum ad mediam vel ultra incisum lobis extus serraturis 2—4 praeditis, apicem versus simpliciter grosse serratum; *serraturae grossae latae* latitudine tamen plerumque longiores, supremae a folio saepe quasi squarrose distantes. *Folia fulcrantia* sensim diminuta primum rhombea, longe, saepe longissime acuminata, incisa, dentata, sensim in formam lanceolatam abeuntia, omnia pedunculis unifloris longiora vel iis aequilonga. *Bracteolae* magnae ovatae-ovato lanceolatae virides herbaceae. *Inflorescentia* pyramidalis magna, tota cum foliis bracteis pedunculis et florum sepalis violaceis copiose patentim pilosa pilis glandulosus crebre intermixtis. *Cassia* alte fornicata recta, antice supra apicem longe acuminatum deflexum vix sinuata, 22 mm. alta. 13 mm. lata, linea basali valde sinuata. *Sepala* lateraliter irregulariter orbicularia antice subacuta: inferiora oblonga subacuta. *Filamenta* lanceolata vel obtuse bidentata glabra. *Nectaria* fere rectangulo pronus curvata calcare capitato recurvo, labio magno apice bilobo. *Germina* 3—4 glabra.

Comit. Torda-Aranyos: in valle «Ordenkusa» (=diabolica) prope pagum Skerisora (legit dr. Á. de DEGEN, H. D.).

Proximum affine *A. bosniaco* G. BECK Fl. Südbosn. (Verh. Z. B. Ges. Wien, 1891) 101 (343), a quo casside angustiore, apice longe acuminata deflexa, linea basali valde sinuata et filamentis glabris differt.

Nem nagy jelentőségű különbségek, tekintve, hogy az *A. Bosniacum*-nak nagy alakváltozatossága van, melyben keskenyebb sisakú alakok is szerepelnek (MALY Beitr. Fl.

erforderte die eingehendere Untersuchung seiner verwandten Arten. Bevor ich aber zur Kritik und den nomenclatorischen Erörterungen über die bisher bekannt gewordenen Glieder der einheimischen *Toxicoiden* übergehe, muss ich noch eine neue Art besprechen, welche dem *A. bosniacum* sehr nahe steht und so ein neues Zeugnis von den gemeinschaftlichen Zügen der Flora des Bihargebirges mit jener des Balkans abgibt.

In Anbetracht dessen, dass *A. bosniacum* einen ziemlichen Formenkreis hat, innerhalb dessen auch schmalhelmhige Formen bekannt geworden sind (cfr. MALY Beitr. z. Fl. v. Bosn.

Bosn.-Hzg. in Verh. Z. B. Ges. Wien. 1904, 190—191). Ez alakkör azonban még földolgozva nincsen, pedig csak ettől várhatjuk az *A. diabolicum* igazi megvilágítását. De érdekes mindenképen egy az *A. bosniacum*-hoz ennyire közelálló fajnak jelenléte éppen a számos balkáni vonatkozásáról nevezetes Biharhegységben.

u. Herz. Verh. d. Z. B. G. Wien, 1904, p. 190—191), sind die angeführten Unterschiede von keiner grossen Bedeutung. Der Formenkreis dieser Art ist aber noch nicht bearbeitet, wir müssen also die nähere Beleuchtung des *A. diabolicum* von einer solchen Bearbeitung erwarten. Immerhin ist das Vorkommen einer dem *A. bosniacum* so nahe stehenden Art eben auf dem durch so viele balkanische Typen ausgezeichneten Bihargebirge interessant.

3. 4. 5. *Aconitum toxicum*, Schurii, hebegnum.

Az *A. toxicum* REICH. Ill. Acon. (1827) t. 37. leírása BAUMGARTEN herbáriumának példái alapján a következő:

Nach Originalexemplaren des Herbariums BAUMGARTEN'S gebe ich eine Beschreibung des *A. toxicum* REICH. Ill. Acon. (1827) tab. 37 in Folgendem:

Caulis elatus, patentim pilosus. *Folia* pedato 5—7 partita, foliolum medium e basi cuneata rhombeo dilatatum acuminatum ultra mediam incisum et simpliciter serratum serraturis, duplicibus paucis intermixtis, laciniis extus serraturis 3—5 praeditis et in latere interno dente uno alterove acutis, serraturis latitudine distincte usque pluries longioribus lanceolatis acuminatis. *Folia fulcrantia* celeriter diminuta primum rhombea longe acuminata in utroque latere unidentata, superiora ovato lanceolata — late lanceolata distincte petiolata, viridia, herbacea, omnia pedunculis unifloris breviora. *Bracteolae* ovato oblongae acuminatae virides herbaceae. *Inflorescentia* pyramidalis tota cum foliis bracteis et florum sepalis violaceis copiose patentim pilosa vel etiam plus minus glandulosa. *Cassis* alte fornicata ampliata pronus curvata et supra apicem paulo prominentem paulo sinuata, in specimine maioriflora 30—40 mm. alta, 17—22 mm. lata (a pedicello ad apicem), in speciminibus minorifloris 25—30 mm. alta, 15—17 mm. lata. *Sepala* lateralia obovato orbicularia in latere superiore basim versus sinuata, sepala inferiora oblonga subacuta. *Filamenta* lanceolata vel bidentata, medio pilosula. *Nectaria* prona stipite haud elongato cucullo subaequilongo, cuculli calcare capitato recurvo. *Germine* glabra.

Habitat in alpibus *Hunyadensibus* (H. Bm.), necnon inter Homoród et Lővéte com. *Udvarhely* (BAUMG. Mant. 52.). Comit. Brassó: Királykő (Krepatura: SIMONKAI, HS., J. WOLFF H. W.; Propasta, Vleduska, Kurmatura: St. Kocsis HD.; N. Királykőn

facuszstató mentén: Z. ZsÁK HSK.), Peatra mare (DEGEN, HD.), Vladecz (RÖMER, HW.). Transit in territorium *Romaniae*: Sinaia (GRECESCU, HD.).

Az *A. toxicum* gyakran óriási, öles nagyságúra megnő. A megkésett őszi példák virága halaványabb, vékonyabb szövetű (Propasta, Vleduska). A porzósál szőrözete nem minden példán van meg egyformán. Gyakran többé-kevésbé hiányzik. Egyes virágokon a szélső porzók némelyike szőrös, a belsők kopaszok. A porzósál szőrözeti viszonyai általában az illető individuum szőrözetének fokától függenek. A míg az *A. paniculatum* a Keresztényhavason szedett fiatal példák tanúsága szerint (valószínűleg az *A. Degeni*-vel egyetemben) *kezdetlől fogva* kopasz és csak a virágzata szőrös, az *A. toxicum*, *bosniacum*, *diabolicum* és a következő *Schurii* szára gyakran tetőtől-talpig szőrös lehet. E mellett ezek a fajok általában erőteljesebb terműek.

BECK G. Fl. Südbosn. 1891, 101. (343.) REICHB. Ill. Acon. képe alapján írja le az *A. toxicumot*, kiemelve néhány olyan részletet, melyet REICHB. leírása nem említ. Ez a leírás egyes pontokban eltér a fentebbitől, ami annál fontosabb, mert az *A. Schurii* G. BECK helyes megítéléséhez szükségünk van az *A. toxicum* bélyegeinek pontos ismeretére.

Az eltérő részletek BECK le-

A. toxicum wird oft sehr hoch, bis klafterhoch. Verspätete Herbstexemplare haben blässere Blüten mit dünneren Blütengebilden (z. B. in der Propasta und der Vleduska am Königsstein). Die Behaarung der Staubfäden ist auch nicht an allen Exemplaren gleich, sie fehlt oft mehr oder weniger, bei einzelnen Blüten ist von den randständigen Staubfäden der eine oder der andere behaart, die inneren aber kahl. Die Behaarungsverhältnisse der Staubfäden hängen im Allgemeinen mit dem Behaarungsgrad des betr. Individuums zusammen. Während junge Exemplare des *A. paniculatum* vom Schuler vom Anfang an kahl und nur an der Inflorescenz behaart sind, ist der Stengel des *A. toxicum*, *bosniacum*, *diabolicum* und des folgenden *Schurii* oft von der Basis bis zur Spitze behaart. Dabei sind diese Arten im Allgemeinen von stärkerem Wuchse.

G. v. BECK beschreibt (Fl. v. Südb. 1891 p. 101 (343)) *A. toxicum* nach der Abbildung bei REICHB. Ill. Acon., wobei er einige Details hervorhebt, welche in der Beschreibung REICHENBACH'S nicht erwähnt sind. Diese Beschreibung weicht in einigen Punkten von obiger ab, was umso wichtiger ist, als wir zur Beurteilung des *A. Schurii* G. BECK der genauen Kenntnisse der Merkmale des *A. toxicum* dringend bedürfen.

Die Abweichungen in den De-

írásában és REICHHB. képén a levélképletekre vonatkoznak. E szerint az *A. toxicum* levele duplán fogazott, ritka rajta az egyszerű fog és nem hosszabb a szélességénél, a brakteák mintegy kis leveleket utánoznak, hasábokra osztottak, a brakteolák hártvásak, nem zöldék.

A brakteolák hártvássága vagy zöld színe a termőhelytől, attól függ, hogy szárazabb napos vagy nedvesebb helyen termett-e az a növény; napos helyeken a kezdetben zöld fedőlevél is hamarabb meghervad. REICHENBACH képe kerti növényről készült. Olyan cifra fogazatú példának a brakteái sem lehetnek mások, mint a minőt az a kép ábrázol. REICHB. képe tehát bizonyára jól megfelel annak a növénynek, amelyről készült, a természetben azonban éppen azt látjuk, hogy az a széleslándsás, ép, hirtelen a nyélbe menő, két oldalt többnyire felhajló lemezű braktea, a minőket BAUMG. példái mutatnak, nagyon jellemző az *A. toxicum*-ra. A levél fogazata az *Icones fl. germ.* IV. f. 4688. képén már nem ilyen duplázott, BAUMG. példái pedig tanúsítják, hogy az *A. toxicum* fogai a szélességüknél többszörösen hosszúak lehetnek. Ezután már itt állhat az *A. Schurii* leírása.

tails der Beschreibung BECK's und der Abbildung REICHENBACH's beziehen sich auf die Blattform. Nach diesen sind die Blätter des *A. toxicum* doppelt gezähnt, einfache Zähne sind nur selten zu beobachten, und diese sind nicht länger als breit; die Bracteen initiieren s. z. s. kleine Blättchen. sind in Segmente geteilt; die Bracteolen sind häutig, nicht krautig.

Die Häutigkeit oder die krautige Consistenz der Bracteolen ist nun vom Standorte bedingt, sie hängt davon ab, ob die Pflanze an einem trockeneren, sonnigeren oder feuchteren Standorte gewachsen ist; an sonnigen Standorten vertrocknen die ursprünglich krautigen Bracteolen bald in ein häutiges Gebilde. Die Abbildung REICHENBACH's ist nach einem cultivierten Exemplare angefertigt worden. Die Bracteen eines so grotesk gezähnten Exemplares können auch nicht anders aussehen, wie sie eben auf der Abbildung dargestellt sind. Die REICHB.'sche Abbildung muss jedenfalls genau jene Pflanze darstellen, welche eben zur Abbildung vorgelegen ist; an wildgewachsenen Exemplaren sehen wir jedoch, dass die breitlanzettlichen, ganzrandigen, plötzlich in den Stiel verjüngten, an beiden Seiten meist aufwärtsgebogenen Bracteen, wie sie an den BAUMG.'schen Exemplaren zu beobachten sind, für *A. toxicum* sehr charakteristisch sind. Die Blattzählung ist an der Abb. bei RB. *Icon.* IV. f. 4688 nicht mehr

doppelt. Die Exemplare BAUMGARTEN's beweisen aber, dass die Blattzähne des *A. toxicum* bedeutend länger werden, als sie breit sind. Nach dieser Einleitung schalte ich hier die Beschreibung des *A. Schurii* ein.

A. Schurii G. BECK Fl. Südbosn. 1891, 101. (343). SYN.: *A. paniculatum* et *Toxicum* Schur exs.:

«*FOLIA* profunde dissecta pedato 5—7 partita. Foliola profunde dissecta cum laciniis longe acuminatis; lacinia infima in latere externo serraturis 3—5 praedita et in latere interno dente uno alterove aucta; serraturae (ubi foliolum simpliciter serratum) elongatae, sub lanceolatae acuminatae, pluries longiores quam latae. *Folia fulcrantia* celeriter ad bracteas diminuta, pedunculis unifloris breviora vel in parte racemi superiore desunt. *Bracteolae* ovato-oblongae submembranaceae. *Galea* paulo pronus curvata supra apicem longius rostratum conspicue sinuata, 25 mm. alta; linea basalis conspicue sinuata, 15—18 mm. lata.»

Comit. *Besztercze-Naszód*: Rodna, ad molleaturas (HAYNALD HMN.), a nagy-erdőkben (CZETZ HSK.); com. *Csik*: Borszék I. WOLFF HW.), Ősém (SCHUR ap. BECK l. c.; HAYNALD HMN.); com. *Brassó*: Bucsecs (SCHUR ap. BECK l. c.); com. *Szeben*: Frumósza, Stefileste (SCHUR ap. BECK l. c.); com. *Torda-Aranyos*: in monte Piatra Strucu pr. pagum F. Vidra (DEGEN HD.); com. *Hunyad*: in valle «Buta» prope pagum Kimpulujnyag (DEGEN, HD.); in subalpinis versus (Retyezát KOTSCHY, det. REICHE. pro *A. cernuo*, HMN.) in valle Valeriaszka montis Retyezát (HAYNALD, HMN.); com. *Krassó-Szörény*: Ruszskabánya (VUCHETICH HMN.).

Specimina hunyadensia (KOTSCHY, HAYNALD, DEGEN) foliorum forma a ceteris differunt: foliorum partitiones dilatato-rhombeae laciniis latis haud disiunctis dentibusque brevioribus latoribus: *f. retjezátense*.

A fentebbiek alapján az *A. Schurii*t egyedül sisakja alakjában különböztetem az *A. toxicum*tól. Az *A. Schurii* sisakja esőrbe nyúlik, ezért a homlokán és az alsó szélén erősen ívezett, nem olyan zárt, mint a *toxicum* sisakja.

Kisvirágú példának sisakja az *A. paniculatum*-hoz hűz, de magasabbra boltozott, más a nektárium, mások a brakteái és rendszerint a termete. Egyéb-

Nach obigen unterscheidet sich also *A. Schurii* von *A. toxicum* nur in der Form des Helmes. Der Helm ist bei *A. Schurii* vorne in einen Schnabel vorgezogen, in Folge dessen ist der Stirnteil und der untere Rand stark ausgeschweift, nicht so fest geschlossen, wie der Helm des *A. toxicum*. Der Helm der kleinblütigen Exemplare erinnert an *A. paniculatum*, doch ist er höher gewölbt, die Form des Necta-

iránt kis- és nagy virágú példája együtt szokott teremni és bármennyire különös legyen is némelykor egy individuum., a ki a természetben bő anyagot gyűjt össze, vagy aki a herbariumi példa vizsgálatánál az összes bélégeket tartja szem előtt, egy-egy eltérő részlet előtt nem fog zavarba jönni.

Kisvirágú példák sisakja 21—23 mm. magas, 12—14 mm. széles, a nagyvirágúaké 30—35 mm. magas, 20—28 mm. széles is lehet.

Magasra boltozott, csőrbe nyúló sisakja olyan, mint az *A. paniculatum* REICHB. (non LAM.; *A. hebegynum* DC.) sisakja, de REICHB. munkái szerint ez kisvirágú. Azonban magától REICHENBACH-tól származik a helvéciai Gemmi-ről való *A. hebegynum* SADLER gyűjteményében (és éppen ilyen BAUMG. gyűjteményében SCHLEICHER példája), mely *ép oly nagy virágú és teljesen ugyanolyan*, mint a REICHENBACH determinálta hazai *A. lasiocarpum*. En ez alapon, meg a fenti fajok analogiájára kis- és nagyvirágú, *A. hebegynum* és *A. lasiocarpum* között különbséget nem tehetek.

riums ist eine andere, die Bracteen sind verschieden und der Habitus ein abweichender. Uebrigens kommen gross- und kleinblütige Exemplare zusammen vor, und wenn ein Individuum manchmal auch sonderbar aussieht, werden doch abweichende Details denjenigen, der in der freien Natur viel Material gesammelt hat, oder jenem, der bei Herbarstudien immer *sämtliche* Merkmale im Auge behält, doch nicht in Verlegenheit bringen.

Der Helm kleinblütiger Exemplare ist 21—23 mm. hoch, 12—14 mm. breit, jener der grossblütigen Exemplare 30—35 mm. hoch, 20—28 mm. breit.

Der hochgewölbte und in einen Schnabel vorgezogene Helm dieser Art erinnert an *A. paniculatum* REICHB. (non LAM.; *A. hebegynum* DC.), doch ist dies nach den Werken REICHB.'s eine kleinblütige Art. Demgegenüber muss ich bemerken, dass im Herb. SADLER ein von REICHENBACH auf dem Gemmi gesammeltes Exemplar liegt, welches genau so grosse Blüten trägt und auch sonst vollkommen mit einem von REICHB. selbst als *A. lasiocarpum* determinierten ungar. Exemplar übereinstimmt. Ein congruentes Exemplar liegt von SCHLEICHER gesammelt im Herb. BAUMG. vor. Ich vermag in Folge dessen zwischen klein- und grossblütigem *A. hebegynum* und *A. lasiocarpum* per analogiam keine Trennungslinie zu ziehen.

A. hebegynum DC. syst. I. 376. (Syn.: *A. rostratum* var. *pilosculum* SER. Esqu. Acon. in Mus. helv. I. (1822) 142. sec. expl. e monte Gemmi; *A. lasiocarpum* REICHB. pro var. *A. nasuti* REICHB.

ill. acon. t. 9.; *A. dasycarpum* SCHUR Enum. Transs. p. 33. pro var. *A. toxicii*.)

Flores ut in *A. Schurii*, sed constanter angusti. *Folia* pedato 5-partita partitione media e basi longe cuneata et saepe distincte petiolulata late rhombea, partitionibus 2 vicinis saepe simili modo petiolulatis, omnibus profunde incisis, dentatis, dentibus latitudine distincte, sed non pluries longioribus. BRACTEAE anguste lanceolato-partitae, supremae solum integrae lineari-lanceolatae, Bracteolae minutae lineares. Planta excepta parte suprema glabra. Pedunculi et flores patenter pilosi pilis glandulosis immixtis. Folliculi tota superficiei pilis erecto patentibus hirti.

Comit. Mármaros (*A. lasiocarpum* REICHB. l. c.; expl. auth. in herb. SADLERI i. HMN.): Mármaros-Sziget (VAGNER HW.), in monte Dobonyos pr. M-Sziget (Vágner HMN.); comit. Besztercze-Naszód: Rodna, ad molleaturas (HAYNALD HMN.), Rodna-Borberek (WALZ HUK.); com. Csik: Öcsém (SCHUR l. c.); comit. Brassó: Brassó (WALZ HUK.).

6. *Aconitum cernuum* Reichb. non Wulf.

A Toxicum-félék közül legnagyobb elterjedéssel az a faj bír, mely REICHENBACH szerint az *A. cernuum* WULF. E faj elterjedésének köre:*)

Hispania (Sierra de Grédos pr. Navarredonda: BOURGEAU pl. hisp. exs. 2355 pro *A. Lycoctono*, HSK.), *Gallia* (Colmars [Basses Alpes]: JORDAN HMN.; Cascade de l'Oursière à Uriage [Isère]: P. TILLET HMN.), *Italia* (Alp. pedemont.: PARLATORE HMN.), *Helvetia* (La Grande Combe entre Méandre et Lams: RAYAUD HSK., HMN.; Chambéry au Dent de Nivolet: Huguenin. HSK., HMN.), *Tirol* (Navisthal pr. Innsbruck: A. KERNER HSK.; Luttach pr. St. Johann: TREFFER HMN.; Kals: HUTER HMN.; Lienz gegen die Kerschbaumer Alp.: HUTER HMN. [*A. lynceaeum* CLUS., quo paucioribus verbis nemo descriptionem meliorem dedit]; Maureralpe i. Prägratten: HUTER HMN.; inter Trins et Gschnitz: A. KERNER HMN.; Bozen: HAUSMANN HSK.; Pustaria Villgraten: GANDER HMN.; Duron: E. KUGLER HMN.), *Bavaria* (Oythal am Stuiben: CAFLISCH HSK.), *Salzburg* (Pinzgau: SAUTER HMN.; Ober Pinzgau: SPITZEL HMN.), *Austria inferior* (dubium), *Styria*, *Karinthia* (Heiligenblut: TRAUNFELLNER HMN.; Alp. Petzen prope Wappendorf: KRISTOF HMN.), *Carniola*, *Croatia* (*A. paniculatum* SCHLOSS. VUKOT. Fl. croat. 186; Velebit: DEGEN H. D.).

Aztán román területre is átsapva Erdélyben. De hátra van még minden hazai termő-

Unter den Toxicoiden hat jene Art die grösste Verbreitung, welche REICHENBACH als *A. cernuum* WULF. bezeichnet hat; denn sie erstreckt sich über:

Ferner in Siebenbürgen, auch auf rumänisches Gebiet übergreifend Allerdings sind die

*) cfr. RICHTER—GÜRKE Pl. Eur. 443.

helyről hitelesen megállapítani, ehhez a fajhoz vagy valamilyen rokonához tartozik-e. Magam e növényt *Erdély* következő helyeiről láttam:

Comit. *Hunyad*: Páreng (SIMONKAI, HS.); com. *Szeben*: Schauta (ORMAI, HS.), Nagy-Szeben mellett (KOTSCHY HMN.); com. *Fogarás*: sine loco ind. (G. WOLFF HSK., HW.); com. *Brassó*: Keresztényhavas (WALZ, HUK.); com. *Kolozs*: Vlegyásza (SIMONKAI HS.). Sine loco specialis «in alpinis Transsilv.»: FUSS HSK.

Az *A. cernuum* nevének alkalmazása ellen súlyos kételyek merültek fel, melyekkel végre le kell számolni:

Az *A. cernuum* WULF. ap. KOELLE Spicil. acon. (1787) 17. leírása ugyanis egyáltalában nem illik rá erre a növényre és azt a gyanút kelti, hogy itt egy napelloideáról van szó. Valóban majdnem szó szerint meg-egyeznek az *A. tauricum* WULF. l. c. p. 15. leírásával. Ha a meg nem felelő leírástól a synonymához (*A. Lycoctonum* VIII. coma nutante CLUS. hist. rar. pl. 2. p. CXVII. II. VIII.) fordulunk, — azt már REICHENBACH kiveszi az ő *A. cernuum*-nak fogalmából és egy napelloideára vonatkoztatja, de nem jár el következetesen, mert CLUS. és KOELLE leírásai, ha talán nem is egyazon növényre vonatkoznak, mert CLUSIUS növénye itáliai, WULFÉNÉ a Tauernekből való, több helyt szó szerint, abban pedig kétségtelenül fűdik egymást, hogy mind a kettő napelloidára illik. CLUSIUS-idezetét REICHENBACH egy napelloidához vonja, mely ko-

zählreichen Angaben aus Ungarn der Revision bedürftig, ob sie tatsächlich zu dieser Art oder aber zu einer ihrer verwandten Arten gehören. Ich selbst habe diese Art von folgenden Orten Siebenbürgens gesehen:

Gegen die Anwendung des Namens *A. cernuum* sind in neuerer Zeit schwere Bedenken aufgetaucht, mit welchen schliesslich doch einmal abgerechnet werden muss.

Die Beschreibung des *A. cernuum* WULF. bei KOELLE Spicil. Acon. 1787 p. 17 passt nämlich absolut nicht auf diese Pflanze und erregt den Verdacht, dass damit eine Napelloide gemeint sei. Und in der Tat passt sie Wort für Wort auf *A. tauricum* WULF. l. c. p. 15. Wenn wir nun von der nicht passenden Beschreibung auf das Citat übergehen (*A. Lycoctonum* VIII. coma nutante CLUS. hist. rar. pl. 2. p. CXVII. II. VIII.), so hat dieses schon REICH. aus dem Begriffe seines *A. cernuum* ausgeschaltet und auf eine *Napelloide* bezogen; doch ist er hierbei nicht consequent vorgegangen, weil sich die Beschreibungen CLUSIUS's und KOELLE's, trotzdem die CLUSIUS'sche Pflanze aus Italien stammt, die WULFÉNÉ'sche aber aus den Tauern, stellenweise wörtlich decken, insbesondere aber keinen Zweifel zulassen, dass sie beide auf eine *Napelloide*

pasztságával különbözik az *A. formosum* REICHB.-tól és = *A. Clusianum* REICHB. De legújabbban HAYEK az *A. tauricum*-ot is csupán kopasztságával különbözteti az *A. formosum*-tól s így (tekintve, hogy CLUS. és KOELLE leírásai összevágának) az *A. cernuum* WULF. (*A. Clusianum* REICHB.) ez úton is veszedelmes közelébe jut az *A. tauricum*-nak, mígнем WULFEN herbáriuma a döntő feleletet megadja.

Már NEILREICH emliti ugyanis (Aufz. Gefässpfl. 1866, 245.), hogy WULF. herbáriumában *A. cernuum* néven egy napelloidea van, a melyet BECK G. Fl. N. Ö. jelöl meg közelebbről, megállapítván róla, hogy egy *lekonyult* fűrtű *A. tauricum* WULF.

Egy *Aconitum* virágfűrtje akkor lesz lelógó, ha a napsütés meglankasztja, vagy akkor, ha az *erösen nedves és árnyékos* helyen a növény hirtelen felnövekszik. nedvességgel tele megnyúlt szára azonban gyenge arra, hogy a virágzat terhét fűtartsa.

Ha most az *A. cernuum* lekonyult fűrtű autentikus példájától annak leírásához fordulunk vissza, természetes lesz immár. hogy az *A. cernuum*

loide passen. Das CLUSIUS'sche Citat bezieht nach REICHB. auf eine *Napelloide*, welche von *A. formosum* durch REICHB. Kahlheit verschieden ist und die er *A. Clusianum* benannt hat. Doch hat jüngsthin HAYEK *A. tauricum* nur durch das Merkmal der Kahlheit von *A. formosum* unterschieden. So nähert sich denn das *A. cernuum* WULF. — wenn wir nun auch die Coincidenz der CLUS.'schen u. KOELLE'schen Beschreibungen im Auge behalten — in gefährlicher Weise dem *A. tauricum*; die endgiltige Lösung der Frage ist aber an der Hand der Originalexemplare des WULFEN'schen Herbars zu suchen.

Schon NEILREICH erwähnt (Aufz. d. Gefässpfl. 1866, 245), dass im WULFEN'schen Herbare unter dem Namen *A. cernuum* eine *Napelloide* vorliegt, welche aber G. v. Beck in seiner Fl. v. N. Ö. genau erklärt hat, indem er sie als ein *A. tauricum* mit *nickender Traube* bezeichnet.

Nun wird eine Blütentraube eines *Aconitum*'s nickend, wenn sie durch Sonnenbrand ermatet wird, oder wenn die Pflanze an einer *schr feuchten und schattigen* Stelle rasch emporwächst und der von Feuchtigkeit stark erfüllte Stengel nicht genügend mechanisch ausgerüstet ist, um die Last der Inflorescenz aufrecht zu erhalten.

Wenn wir nun von der nickenden Blütentraube des authentischen Exemplares des *A. cernuum* zur Beschreibung desselben zurückkehren und den

WULF. «semper praecise in praecipitiis abruptis rupestribus umbrosis humidis fruticosis» nascitur. vagyis az *A. tauricum* WULF. árnyékalakja.**)*)

Ha ezek után az *A. cernuum* RCHB.-nak nevet keresünk, ebben is BECK-et vagy messzebb visszamenve DC.-t kell követnünk és az *A. paniculatum* LAM. nevet alkalmazni (LAM. Fl. fr. suppl. n. 1224., Encycl. I. 33.; LAM. DC. fl. fr. IV. 918., DC. Syst. I. 375), hiszen maga REICHENBACH kijelenti az *A. paniculatum* első forrásairól, hogy azok az *A. cernuum*-ot magukban foglalják (Ill. Acon. t. 32, obs.).

Az *A. paniculatum* RCHB.-ra ezek után felül az *A. hebegnum* DC. syst. I. 376.

Az *A. paniculatum* LAM. nevének alkalmazása a hazai *Toxicum*-félék következő analitikus táblázatában e nomen-

Passus lesen «semper praecise in praecipitiis abruptis rupestribus umbrosis humidis fruticosis» nascitur, so wird es klar, dass sich dieser Name auf eine Schattenform des *A. tauricum* Wulf. bezieht.**)*)

Wenn wir nun für *A. cernuum* RCHB. einen Namen suchen, müssen wir auch hier BECK oder noch weiter zurückgreifend DC. folgen und den Namen *A. paniculatum* LAM. anwenden (LAM. Fl. fr. suppl. N. 1224, Encycl. I. 33; LAM. et DC. Fl. fr. IV. 918, DC. Syst. I. 375), umsomehr, als ja Reichenbach selbst bei der Nennung der ersten Quelle des *A. paniculatum* erklärt, dass dieser Name das *A. cernuum* mit inbegrift (Ill. Acon. t. 32, obs.).

Zur Bezeichnung des *A. paniculatum* RB. muss in Folge dessen der Name *A. hebegnum* DC. Syst. I. 376 in Kraft treten.

So wird denn nach dieser Excursion auf das Gebiet der Nomenclatur die Anwendung des Namens *A. paniculatum* LAM. in der nun folgenden ana-

*) Az *A. tauricum* WULF. helyett BECK aztán az *A. Cammarum* L.-t újítja fel, mert LINNÉ első sorbau is ezt értette *A. Cammarum* alatt. Az *A. Cammarum* JACQ. helyett pedig, mely LINNÉ *A. Cammarum* miatt semmiképen sem állhat meg, BECK joggal alkalmazza az *A. rostratum* BERNH. nevet, melynek első forrása (leírás) DC. Syst. I. 376. úgy a leírás, mint a synonymák révén minden kétséget kizár.

*) Statt *A. tauricum* WULF. restituirt v. BECK das *A. Cammarum* L., weil auch LINNÉ in erster Linie diese Pfl. unter d. N. *A. Camm.* verstanden hat. Statt *A. Cammarum* JACQ., welches wegen der L.'schen Art nicht bestehen kann, wendet BECK mit vollem Rechte den Namen *A. rostratum* BERNH. an, dessen erste Quelle (DC. Syst. I. 376) sowohl der Beschreibung, als den Syn. nach jeden Zweifel ausschliesst.

**) WULFENNEK a Fl. noricában az *A. cernuum*-ról adott leírása dr. DEGEN ÁRPÁD szíves közlése szerint a fejtetebbi fejtegetésnek nem mond ellent.

**) Die von WULFEN in der Flora norica gegebene Beschreibung des *A. cernuum* steht zu dem oben Angeführten nach der gef. Mitteilung Herrn dr. A. DEGEN's in keinem Widerspruch.

klaturai kitérés után nem fog
félreértést okozni:

lytischen Tabelle der ungari-
schen Toxicoiden kein Missver-
ständniss verursachen.

Conspectus Toxicoidearum Hungariae.

1. Cassis humilis latitudine aequalta vel paulo altior. Nectaria longe stipitata, initio supina serius cernua, stipite cucullo conspicue longiore, cuculli calcare capitato. Bracteolae lineares 2.
Cassis altius fornicata latitudine conspicue usque duplo altior. Nectaria brevius stipitata pronus curvata vel supina, stipite cucullo subaequilongo, cuculli calcare capitato reflexo --- 3.
2. Cassis supra apicem longe rostratum valde sinuata; linea basalis valde sinuata, casside igitur longe unguiculata hiante, Inflorescentia laxa diffusa multiflora, pedunculi inferiores elongati --- --- --- --- --- *A. paniculatum* LAM.
Cassis supra apicem paullulum prominentem vix sinuata; linea basalis leviter sinuata, unguiculo igitur brevi, cassis clausa. Inflorescentia compacta brevis pauciflora, pedunculi subaequales, florem subaequant --- --- --- --- --- *A. Degeni* M.
3. Folia fulcrantia sensim diminuta, pedunculis longiora. Bracteolae late ovatae. Cassis recta apice longe acuminato deflexo, linea basali valde sinuata --- --- --- --- --- *A. diabolicum* M.
Folia fulcrantia celeriter ad bracteas diminuta, pedunculis breviora. Cassis pronus curvata --- --- --- --- --- 4.
4. Cassis clausa obtusa, fronte lineaque basali leviter sinuata. Bracteolae ovatae --- --- --- --- --- *A. Toxicum* REICH.
Cassis rostrata --- --- --- --- --- 5
5. Carpella glabra, bracteolae latae ovatae — *A. Schurii* BECK.
Carpella pilosa, bracteolae minutae lineares *A. hebegnum* DC.

E fajok közül az *A. hebegnum* Dc. az, a mely a REICH.-féle valódi *Cammarum*-félékhez legjobban közeledik, helyesebben szólva, a mely e két egykor szétválasztott csoportot egy egységbe fűzi. E viszonynak kifejtése és egyáltalában a *Cammarum* sectio többi hazai fajának tárgyalása azonban más alkalomra marad, mely e *fragmentum monographicumot* kiegészíteni fogja.

A. hebegnum Dc. ist unter diesen Arten dasjenige Glied, welches den REICH.-schen echten *Cammaroiden* am nächsten steht, richtiger gesagt, welches die beiden, einst getrennten Gruppen zu einer Einheit verbindet. Die Darlegung dieses Verhältnisses, überhaupt die Bearbeitung der anderen vaterländischen Arten der Section *Cammarum* bleibt aber künftigen Arbeiten vorbehalten, welche dieses *monographische Fragment* ergänzen sollen.

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Ungarische Botanische Blätter](#)

Jahr/Year: 1906

Band/Volume: [5](#)

Autor(en)/Author(s): Gayer [Gáyer] Julius [Gyula]

Artikel/Article: [Aconitum Degeni és az A. bosniacum erdélyi rokona.
Aconitum Degeni und eine dem A. bosniacum nächst verwandte Art in
Siebenbürgen. 123-137](#)